

Роман Олійничук,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри кримінального права та процесу
юридичного факультету Тернопільського
національного економічного університету

РОЗМЕЖУВАННЯ ГРУПОВОГО ПОРУШЕННЯ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ З САМОПРАВСТВОМ

Розглянуто групове порушення громадського порядку та самоправство як кримінально карані діяння проти громадського порядку та моральності. Проаналізовано погляди науковців на правові категорії, які стосуються розмежування даних злочинів. Висвітлено наукові позиції щодо відмінностей між самоправством і груповим порушенням громадського порядку. Зроблено авторський висновок про відмінність складів досліджуваних злочинів.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, відмінності злочинів, ознаки, громадський порядок, групове порушення громадського порядку, самоправство.

Олійничук Р.

Разграничение группового нарушения общественного порядка и самоуправства

Рассмотрено групповое нарушение общественного порядка и самоуправство, как уголовно наказуемые деяния против общественного порядка и нравственности. Проанализированы взгляды ученых на правовые категории, которые касаются разграничения данных преступлений. Рассмотрены научные позиции о различиях между самоуправством, и групповым нарушением общественного порядка. Сделано авторский вывод о различии составов исследуемых преступлений.

Ключевые слова: уголовная ответственность, различия преступлений, признаки, общественный порядок, групповое нарушение общественного порядка, самоуправство.

Oliynychuk R.

Differentiation of group breach of public order and the arbitrariness

The group breach of public order and self-control as punishable acts against public order and morality are grounded. The researchers' views of the legal categories relating to differentiation of these crimes are analyzed. The scientific positions on the differences between calls for actions which threaten public order and group breach of public order are considered. The author's conclusion about the formulations of investigated crimes was made.

Keywords: criminal liability, differences of crimes, signs, public order, group breach of the public order, arbitrariness.

Постановка проблеми. Боротьба зі злочинними проявами буде мати більший ефект тільки у тому випадку, коли активізується та покращиться діяльність у напрямі запобігання груповим порушенням громадського порядку. Оскільки даному питанню приділено значну увагу багатьма науковцями, та все ж таки, більшість аспектів цієї проблеми залишаються дискусійними, а деякі взагалі знаходяться за межами наукових пошуків. Перш за все, це стосується розуміння його кваліфікуючих ознак, відмежування даного злочину від окремих суміжних деліктів. Водночас практика має певні проблеми, а деколи й допускає помилки при застосуванні ст. 293 Кримінального кодексу України. Удосконалення потребує і саме кримінальне законодавство, що регулює відповідальність за групове порушення громадського порядку. Важливе значення має також розробка ефективних запобіжних заходів, які спираються на належне теоретичне підґрунтя в частині розуміння кваліфікуючих ознак відповідної категорії злочинів, механізму індивідуальної поведінки та особливостей особистості самого злочинця. Саме це свідчить про актуальність дослідження відмежування групового порушення громадського порядку від суміжних злочинів, зокрема самоправства як злочину проти авторитету органів державної влади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розмежування групового порушення громадського порядку із самоправством, а також охорони громадського порядку від злочинних посягань розглядалися у працях українських вчених, зокрема І. В. Пилипенка, О. Л. Тимчука, А. Чернова, В. В. Кузнецова, І. М. Копотуна та ін.

Так, І. В. Пилипенко дослідив порівняльно-правовий аспект ознак об'єктивної сторони кримінально-караного самоправства [1]. О. Л. Тимчук приділив увагу спеціально-кримінологічним засадам

запобігання самоправству [2]. А. Чернов розглянув проблемні питання визначення суспільно небезпечних наслідків самоправства [3]. Монографічна робота В. В. Кузнецова висвітлює проблему кримінально-правової охорони громадського порядку та моральності [4]. Дослідження І. М. Копотуна присвячене громадському порядку як об'єкту кримінально-правової охорони [5]. Але попри досить значні наукові здобутки у цьому напрямі, багато аспектів даної проблематики, зокрема чітке розмежування групового порушення громадського порядку із самоправством, залишаються малодослідженими та спірними, особливо у їхньому практичному застосуванні під час кваліфікації злочинних діянь.

Цілями даної статті є здійснення аналізу чинного кримінального законодавства та поглядів науковців на правові категорії, які стосуються розмежування групового порушення громадського порядку із самоправством, а також формулювання авторських висновків про відмінність даних складів злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ст. 293 КК України передбачає відповідальність за організацію групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації, а також активна участь у таких діях.

Об'єктом злочину є громадський порядок.

Порядок поведінки в громадських місцях груп людей передбачає наявність писаних та неписаних (моральних, звичаєвих) правил поведінки, яких слід дотримуватися при значній скупченості людей, а також результат дотримання цих правил. Вони охоплюють необхідність виконання законних вимог представників влади та адміністрації підприємств, установ, організацій, де відбуваються масові заходи, неперешкодження нормальній діяльності закладів торгівлі, культури, спорту, транспорту, державних установ, а також праці, відпочинку, пересуванню інших осіб тощо.

Об'єктивна сторона злочину включає в себе як обов'язкові ознаки: 1) діяння, 2) наслідки, 3) причинний зв'язок між діянням і наслідками.

Діяння при вчиненні злочину, передбаченого ст. 293, виконується, як правило, шляхом дії та полягає в: 1) організації групових дій, що призвели до грубого порушення громадського порядку або суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації; 2) активній участі у них.

Суб'єкт злочину загальний.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом.

Ст. 356 КК України передбачає відповідальність за самоправство, тобто самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, установою чи організацією, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника.

Об'єктом даного злочину є встановлений законодавством порядок реалізації громадянами своїх прав та обов'язків, нормальна управлінська діяльність і авторитет органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

З об'єктивної сторони злочин характеризується сукупністю таких ознак: 1) самовільним, всупереч встановленому законом порядку, вчиненням будь-яких дій; 2) оспорованістю правомірності цих дій з боку інших громадян або юридичних осіб; 3) заподіянням такими діями значної шкоди правоохоронюваним інтересам; 4) причинним зв'язком між діями винної особи та значною шкодою.

Самовільне вчинення будь-яких дій – це здійснення особою свого дійсного або удаваного права чи вчинення інших дій всупереч встановленому порядку і без законних повноважень.

Суб'єкт злочину загальний. Самоправні дії службової особи, які явно виходять за межі наданих їй повноважень, слід кваліфікувати за ст. 365.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом. Психічне ставлення винного до суспільно небезпечних наслідків у вигляді значної шкоди, за загальним правилом також характеризується умислом [6].

Прискіпливий аналіз відповідних складів злочинів дозволяє зробити такий висновок: їх схожість зумовлена в окремих ознаках об'єкта, об'єктивної, суб'єктивної сторін та суб'єкта злочину. Це пояснюється тим, що самоправство є загальним складом злочину для багатьох інших. Тому в теорії кримінального права було вироблене таке правило: у випадку, коли самоправні дії утворюють інші самостійні склади злочинів, вони охоплюються відповідними статтями КК і додаткової кваліфікації за ст. 356 не потребують [7, с. 715; 8, с. 560–561].

Як вже було зазначено, обов'язковим додатковим безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 293 КК України, є суспільні відносини, які регламентують порядок роботи транспорту, підприємств, установ чи організацій. У свою чергу, основним безпосереднім об'єктом самоправства є відносини, які забезпечують реалізацію особами своїх прав та обов'язків, нормальну управлінську діяльність й автори-

тет органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Тобто ми спостерігаємо певний збіг обов'язкового додаткового безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 293 КК України, з основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 356 КК України.

При цьому відмінність полягає, безперечно, в родових об'єктах злочину.

Як для групового порушення громадського порядку, так і для самоправства, характерні такі ознаки: дія, причинний зв'язок та наслідки. При самоправстві злочинні дії полягають у самовільному здійсненні винною особою свого дійсного або удаваного права чи вчинення інших дій всупереч встановленому порядку і без законних повноважень [7, с. 715; 8, с. 560–561]. При груповому порушенні громадського порядку особи також можуть вважати, що реалізують своє законне чи удаване право, грубо порушуючи громадський порядок.

І. В. Пилипенко вважає, що важливою ознакою об'єктивної сторони самоправства, без якої воно не може визнаватись злочином, є наслідки. Далеко не у всіх випадках вчинення цього злочину можна визначити шкоду в грошовому вираженні. Особливо це стосується випадків, коли майновим інтересам потерпілого або взагалі не заподіюється шкода, або заподіюється опосередковано (наприклад, створення перешкод для доступу до житла) [1].

Злочин, передбачений ст. 356 КК України, визнається закінченим з моменту заподіяння значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника самовільним вчиненням певних дій. Групове порушення громадського порядку також є закінченим з моменту настання наслідків – грубого порушення громадського порядку чи суттєвого порушення роботи транспорту, підприємства, установи чи організації. Очевидно, що останні наслідки цілком охоплюються значною шкодою, які характерні для самоправства. Тобто схожість стосується й конструкції складів злочинів (за ст. 293, 356 КК України – матеріальний).

А. Чернов зазначає, що зміст суспільно небезпечних наслідків у ст. 356 КК України повинен бути конкретизований шляхом судового тлумачення. Поняття «значна шкода», використане законодавцем у диспозиції ст. 356 КК України містить ознаки наскрізного поняття, що зустрічається у багатьох статтях Загальної та Особливої частин КК України, оскільки характеризує якісні та кількісні показники матеріальної та нематеріальної шкоди. Таким чином, з метою законодавчого визначення поняття «значна шкода» у матеріальному аспекті, А. Чернов пропонує доповнити ст. 356 КК України приміткою, відповідно до якої під значною шкодою у ст. 356 КК України, якщо вона полягає у завданні матеріальних збитків, вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян (НМДГ). Такі доповнення нададуть можливість забезпечити чітке розмежування між адміністративним та кримінально караним самоправством за кількісним критерієм [3].

Однак публічність та громадське місце, які характерні для злочину, передбаченого ст. 293 КК України, не є обов'язковими для злочину, передбаченого ст. 356 КК України.

Суб'єктом як групового порушення громадського порядку, так і самоправства, є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку (загальний суб'єкт).

Відмінність полягає ще й в тому, що самоправство може бути вчинене й однією особою, що не характерно для злочину, передбаченого ст. 293 КК України.

Суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 356 КК України, характеризується умислом. Як вже було зазначено, злочин, передбачений ст. 293 КК України, вчиняється також з умисною формою вини.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про відмінність складів злочинів, які передбачені ст. 293 та 356 КК України: 1) в родовому об'єкті злочину; 2) в ознаках об'єктивної сторони (у місці та обстановці вчинення злочину); 3) у кількості учасників (при групових порушеннях громадського порядку дії вчиняються групою осіб, а при самоправстві – дії можуть вчинятися як одноособово, так і групою осіб).

Список використаної літератури

1. Пилипенко І. В. Ознаки об'єктивної сторони кримінально-караного самоправства: порівняльно-правовий аспект / І. В. Пилипенко // Молодий вчений. – № 9 (24). – ч. 1, вересень 2015. – С. 168–172.
2. Тимчук О. Л. Спеціально-криминологічні засади запобігання самоправству / О. Л. Тимчук // Право та державне управління. – 2015. – № 1 (18). – С. 44–49.
3. Чернов А. Проблемні питання визначення суспільно небезпечних наслідків самоправства / А. Чернов // Історико-правовий часопис. – 2015. – № 1. – С. 177–182.

4. Кузнецов В. В. Злочини проти громадського порядку та моральності : практ посіб. / В. В. Кузнецов; за заг. ред. В. І. Шакуна. – К. : Паливода А. В., 2007. – 160 с. – (Практика та право).
5. Копотун І. М. Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Копотун Ігор Миколайович. – К., 2008. – 213 с.
6. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoznaves.com.ua/books/162/12354/28/#chapter>.
7. Уголовный кодекс Украины: научно-практ. комментарий / Е. Н. Алиева, А. П. Бабий, Л. К. Гаврильченко и др. ; отв. ред. Е. Л. Стрельцов. – 7-е изд. перераб и дополн. – Х. : Одиссей, 2010. – 904 с.
8. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / Ю. В. Александров, О. О. Дудоров, В. А. Клименко, М. І. Мельник та ін. ; за ред. М. І. Мельника, В. А. Клименка. – [вид. 3-тє, переробл. та допов.]. – К. : Юридична думка, 2009. – 744 с.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2017.